

Ризики функціонування продовольчих систем світу та України¹

Державна установа “Інститут економіки та прогнозування НАН України”

Анотація. У статті висвітлено роль аграрного експорту України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки та оцінено її ключові ризики (воєнні та безпекові, логістичні, демографічні, кліматичні, регуляторні, фінансові тощо), що впливають на стабільність постачання сільгосппродукції на світові ринки.

Ключові слова: аграрний експорт; глобальна продовольча безпека; воєнні та безпекові ризики; демографічні ризики; логістичні обмеження; кліматичні ризики; регуляторні обмеження.

Abstract: The article highlights the role of Ukrainian agricultural exports in ensuring global food security and assesses key risks (military and security, logistical, demographic, climate, regulatory, financial, etc.) that affect the stability of agricultural supply to world markets.

Keywords: agricultural exports; global food security; military and security risks; demographic risks; logistical constraints; climate risks; regulatory constraints.

Сучасна глобальна продовольча система характеризується високим рівнем взаємозалежності між країнами-виробниками та країнами-імпортерами продовольства, оскільки виробництво, логістика, фінанси й політика формують єдиний ланцюг, у якому затримки в одному регіоні швидко відгукуються дефіцитами та ціновими шоками в іншому. Зростання населення світу, кліматичні зміни та геополітична нестабільність підвищують значення надійних джерел постачання базових харчових ресурсів. У цьому контексті Україна посідає стратегічне місце як один із провідних експортерів зернових культур і світовий лідер за експортом соняшникової олії. Стабільність українського агросектору прямо впливає на доступність продовольства для десятків імпортозалежних держав, особливо у регіонах Близького Сходу та Північної Африки [1].

Історично Україна належить до провідних світових експортерів зерна. Її конкурентні переваги обумовлені поєднанням родючих ґрунтів, сприятливих кліматичних умов, значних площ сільськогосподарських угідь та розвиненої інфраструктури для переробки олійних культур.

Світовий ринок зерна характеризується високою чутливістю до змін пропозиції. Оскільки Україна входить до числа ключових постачальників, навіть незначні зміни її обсягів експорту можуть істотно впливати на світові ціни [2].

Основними ризиками глобальної продовольчої безпеки є геополітичні конфлікти, зміна клімату, логістичні, торговельні і регуляторні обмеження, зростання виробничих витрат, зміни у віковій структурі населення та його споживанні тощо. Усі ці ризики притаманні й Україні. Розглянемо сутність кожного з них.

Воєнні та безпекові ризики: пошкодження інфраструктури, мінування полів, обмеження судноплавства підвищують витрати й знижують передбачуваність постачань з України. Окупація та мінування сільгоспугідь, спричинені воєнними діями, зменшують виробничий потенціал аграрного сектору України. Втрата контролю над частиною орних земель і їхня небезпечність для обробки обмежують посівні площі, порушують сівозміни та унеможливають повноцінне використання техніки. Це призводить до скорочення валових зборів зернових і олійних культур, а також до зниження ефективності тваринництва через нестачу кормової бази. Додатково зростають виробничі витрати, оскільки аграрії змушені спрямовувати ресурси на обстеження полів, відновлення інфраструктури, логістичну переорієнтацію та страхування ризиків. Сукупно ці чинники зменшують експортний потенціал країни, підвищують волатильність цін внутрішнього ринку та посилюють напруження на світових продовольчих ринках через скорочення пропозиції базових продуктів.

---

¹ Статтю підготовлено в Державній установі «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» за рахунок бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення проведення державними науковими установами наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за результатами державної атестації.

Будь-яка нестабільність у чорноморських маршрутах впливає на фізичну доступність зерна на світових ринках. Перебої судноплавства, зростання страхових ставок і обмеження портової інфраструктури підвищують собівартість експорту та зменшують пропозицію. Це призводить до скорочення пропозиції на світовому ринку; підвищення цін на базові харчові продукти; посилення продовольчої вразливості імпортозалежних країн [3].

Логістичні обмеження: традиційна модель експорту в Україні базується на морських портах Чорного моря, які забезпечують найбільш економічно ефективний доступ до ринків Близького Сходу, Північної Африки та Азії. У разі порушення їхньої роботи або обмеження пропускної здатності експортери змушені переорієнтуватися на сухопутні маршрути через країни ЄС. Однак інфраструктура таких коридорів має обмежену пропускну здатність, що створює затримки на кордонах, підвищує транспортні витрати та ускладнює планування поставок. Перехід на дорожчі залізничні та автомобільні перевезення знижує цінову конкурентоспроможність української продукції на світових ринках, оскільки частка логістичних витрат у кінцевій ціні значно зростає. Це також обмежує експортні обсяги, звужує коло потенційних покупців і призводить до перерозподілу експортних потоків на користь альтернативних постачальників. Нерівномірне навантаження на прикордонну та портову інфраструктуру призводить до дисбалансів у регіональній логістиці, зростання вартості перевалки та формування «вузьких місць» у транспортних ланцюгах. Додатковим фактором подорожчання є підвищення страхових премій для суден і вантажів, а також зростання ставок фрахту, що відображає підвищені ризики перевезень. У результаті збільшується кінцева ціна зерна для імпортерів та зменшується маржинальність експорту. Сукупний вплив цих чинників знижує ефективність зовнішньоторговельних операцій, обмежує можливості нарощування експорту та посилює нестабільність на світових продовольчих ринках [4].

Демографічні ризики: зростання кількості населення та підвищення попиту, урбанізація та зміна структури споживання, старіння населення та скорочення трудових ресурсів, міграційні процеси. Світове населення продовжує зростати, особливо у країнах з низьким рівнем доходу, що зумовлює підвищення попиту на базові продукти харчування – зернові та олійні культури. У таких умовах навіть незначне скорочення пропозиції з боку великих експортерів, включно з Україною, призводить до різкого підвищення цін і їх волатильності на світових ринках. Зростання міст і зміни в споживчих уподобаннях змінюють характер попиту на продовольство, зокрема збільшується потреба у переробленій продукції. Це ставить додаткові вимоги до аграрного виробництва та логістики: країни-експортери, зокрема Україна, повинні адаптувати виробництво і переробку під нові стандарти, що підвищує потребу в інвестиціях та технологіях. У країнах із старінням населення зменшується кількість працівників у сільському господарстві, що підвищує витрати на робочу силу та автоматизацію. Для України, яка експортує великі обсяги зернових та олійних культур, скорочення трудових ресурсів може підвищити витрати на агротехніку та логістику, і, як наслідок, вплинути на експортний потенціал. Міграція населення, особливо у контексті воєнних дій, впливає на наявність робочої сили в агросекторі та на внутрішнє споживання продукції. Водночас у країнах-імпортерах з низьким рівнем доходу високий приріст населення та міграційні потоки підвищують їхню потребу у продовольстві та залежність від його імпорту, що робить світові ринки більш чутливими до коливань пропозиції [5].

Кліматичні ризики: посухи, екстремальні температури, нерівномірний розподіл опадів і деградація ґрунтів призводять до зниження врожайності в ключових регіонах світу. Синхронність кліматичних шоків скорочує глобальну пропозицію основних продовольчих культур, посилює цінову волатильність і підвищує ризик продовольчих криз, особливо для країн із високою залежністю від імпорту. Екстремальні температури порушують критичні фази розвитку рослин – від проростання до наливу зерна, що зменшує не лише обсяги, а й якість урожаю. Дефіцит вологи знижує ефективність використання добрив, прискорює виснаження ґрунтів і сприяє поширенню ерозійних процесів. У довгостроковій перспективі це веде до втрати родючості, зростання виробничих витрат і необхідності інвестицій у відновлення земельних ресурсів. Для України зміни клімату проявляються у зростанні частоти посушливих періодів, нерівномірності опадів і підвищенні температурного фону вегетаційного сезону. Це ускладнює планування посівних кампаній, підвищує виробничі ризики та може обмежувати експортний потенціал. У глобальному вимірі кліматична нестабільність у кількох великих аграрних регіонах одночасно підсилює невизначеність на ринках, стимулює цінові коливання та посилює загрози продовольчій безпеці [6].

Регуляторні обмеження: запровадження торговельних заборон або квот з метою регулювання внутрішнього ринку зменшує обсяги товарів, доступних на світовому ринку, і посилює конкуренцію між імпортерами. За оцінками FAO, скорочення світової пропозиції зерна на 5-10% здатне спричинити різкі стрибки цін у країнах-імпортерах із низькими доходами, де частка витрат на харчування у бюджеті домогосподарств є високою. Ще одним обмеженням є посилення екологічних стандартів у сільському господарстві розвинутих країн. Вимоги щодо зменшення використання хімічних засобів захисту рослин, обмеження викидів, охорони ґрунтів і водних ресурсів спрямовані на довгострокову екологічну стійкість, однак у короткостроковій перспективі вони можуть підвищувати виробничі витрати та знижувати інтенсивність агровиробництва, а також ускладнювати експортерам доступ на ринки цих країн. Для виробників це означає необхідність інвестицій у нові технології, сертифікацію та зміну виробничих практик, що зменшує обсяги пропозиції на ринку. Сукупна дія торговельних обмежень і екологічних регуляцій формує додатковий тиск на світову продовольчу систему: зростає експортна пропозиція та зростає собівартість виробництва [7].

Фінансування та доступ до ресурсів: зростання вартості енергоносіїв, добрив і кредитних ресурсів ускладнює інвестиційну активність у сільському господарстві. Зростання вартості енергоносіїв безпосередньо підвищує витрати на обробіток ґрунту, зрошення, сушіння та транспортування продукції, що зменшує рентабельність виробництва. Подорожчання мінеральних добрив і засобів захисту рослин обмежує їх використання, що негативно впливає на врожайність і якість продукції. Підвищення процентних ставок за кредитами та посилення вимог до позичальників ускладнюють доступ аграріїв до фінансових ресурсів, стримуючи інвестиції в технічне оновлення, інфраструктуру зберігання та інноваційні технології. Заразом це формує ефект інвестиційного гальмування: навіть за зростання світового попиту на продовольство виробники не завжди можуть оперативним чином нарастити обсяги виробництва через обмеженість фінансових і матеріальних ресурсів. Високі виробничі витрати підвищують бар'єри входу на ринок, знижують конкурентоспроможність і збільшують залежність від державної підтримки та міжнародного фінансування. Особливо гостро проблема проявляється у країнах із низьким рівнем доходу, де доступ до сучасних агротехнологій, якісного насіннєвого матеріалу, зрошувальних систем і цифрових рішень є обмеженим. Недостатній рівень механізації, слабка інфраструктура та дефіцит інвестицій у наукові розробки стримують зростання продуктивності та підвищують вразливість аграрного сектору до кліматичних і ринкових коливань. У результаті нерівномірність доступу до ресурсів і технологій поглиблює глобальні диспропорції у виробництві продовольства, посилюючи ризики дефіциту в окремих регіонах і загальну нестабільність світового продовольчого ринку [8].

Висновки. Аграрний сектор України є важливою складовою забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Основні виклики продовольчої безпеки пов'язані з геополітичними конфліктами, проблемами логістики, зміною клімату, торговельними обмеженнями, несприятливим впливом економічних і демографічних чинників. У турбулентних умовах сьогодення стабільність українського агропродовольчого експорту має суттєвий вплив на світові ціни та глобальну доступність продовольства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Chepeliev M., Maliszewska M., Filipa Seara e Pereira M. Disentangling the Channels of Impact of the Ukraine War on Global Food Markets: An Integrated Scenario Approach. *Food Security*. 2025, 17:781–809. <https://doi.org/10.1007/s12571-025-01560-6>.
2. Шереметинська О. Україна як ключовий гравець глобального ринку зерна: виклики та трансформації. *Економіка та суспільство*. 2025. № 75. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-61>.
3. Шандрівська О., Пиж О. Дослідження експортного потенціалу зернової промисловості України в умовах війни. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2024. Т. 6, № 1. С. 259-270. <https://doi.org/10.23939/smeu2024.01.259>.
4. Куруджи Ю., Стаднік В., Дагаєв Ю. Розробка та обґрунтування логістичних маршрутів експорту зернових в умовах часткової блокади морських портів України. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2025. № 1(90). С. 104–121. <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2025-1-104-121>.
5. Miladinov G. Impacts of population growth and economic development on food security in low-income and middle-income countries. *Front. Hum. Dyn.* 2023, 5:1121662. <https://doi.org/10.3389/fhumd.2023.1121662>; Cao C., Wang J. The impact of urban expansion on food

- production: a bibliometric study of development, hotspots, and future prospects. *Front. Sustain. Food Syst.* 2025. 9:1550373. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2025.1550373>.
6. Li C., Camac J., Robinson A., Kompas T. Predicting changes in agricultural yields under climate change scenarios and their implications for global food security. *Scientific Reports.* 2025. № 15, 2858. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-87047-y>.
7. Агакерімова Р. Вплив війни в Україні на національну та глобальну продовольчу безпеку. *Економіка та суспільство.* 2023. № 50. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-53>.
8. OECD-FAO Agricultural Outlook 2025–2034. 2025. <https://doi.org/10.1787/601276cd-en>.

Шубравська Олена Василівна, доктор економічних наук, професор, завідувач відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, Київ, e-mail: shubravska@gmail.com

Прокопенко Катерина Олексіївна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, Київ, e-mail: k_prokopenko@ukr.net

Удова Людмила Олегівна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, Київ, e-mail: u_lyudmila@ukr.net

Shubravska Olena V., DSc in Economics, Professor, Head of the Department of Forms and Methods of Management in the Agri-Food Complex, State Organization “Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine”, e-mail: shubravska@gmail.com

Prokopenko Kateryna O., PhD in Economics, Senior Researcher, Leading Research Fellow, Department of Forms and Methods of Management in the Agri-Food Complex, State Organization “Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine”, e-mail: k_prokopenko@ukr.net

Udova Liudmyla O., PhD in Economics, Senior Researcher, Senior Research Fellow, Department of Forms and Methods of Management in the Agri-Food Complex, State Organization “Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine”, e-mail: u_lyudmila@ukr.net